

بررسی نقش حرکات دست معلم به عنوان جایگزین کلام برای هشدار و هدایت

محمد رضا رجبی

کارشناسی ارشد آموزش زبان

معصومه سرداری

کارشناسی ارشد روانشناسی بالینی masoomehsardari1358@gmail.com

فرشته امیر حسینی

کارشناسی شیمی محض amirhoseinifereshteh@gmail.com

شیدا اکبری

کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری sheydaakbari40@gmail.com

MDOI-02-2026.0037
MNR-38-2-CE0AB3

چکیده

در فرایند آموزش، ارتباط غیرکلامی یکی از ابزارهای مهم مدیریت کلاس و انتقال پیام به دانش آموزان محسوب می شود. حرکات دست معلم می تواند به عنوان جایگزینی مؤثر برای کلام در موقعیت هایی مانند هشدار دادن، هدایت رفتار دانش آموزان و جلب توجه آنان به کار رود. هدف این مقاله بررسی نقش و کارکرد حرکات دست معلم در کلاس درس و تأثیر آن بر نظم، تمرکز و تعامل آموزشی است. این پژوهش با رویکرد توصیفی-تحلیلی و با مرور منابع مرتبط با ارتباطات غیرکلامی در محیط های آموزشی انجام شده است. یافته ها نشان می دهد استفاده هدفمند از حرکات دست، بدون قطع جریان تدریس، می تواند به مدیریت بهتر کلاس، کاهش تنش های کلامی و افزایش توجه دانش آموزان کمک کند. همچنین این نوع ارتباط غیرکلامی باعث تقویت درک متقابل میان معلم و دانش آموزان شده و فضای آموزشی را آرام تر و مؤثرتر می سازد. در نتیجه، آگاهی و به کارگیری آگاهانه حرکات دست به عنوان یک راهبرد ارتباطی می تواند نقش مهمی در بهبود فرایند آموزش و یادگیری ایفا کند.

کلمات کلیدی

ارتباط غیرکلامی، حرکات دست معلم، مدیریت کلاس درس، هدایت دانش آموزان، هشدار غیرکلامی، فرایند آموزش و یادگیری.

مقدمه

فرایند آموزش تنها به انتقال محتوای درسی از طریق کلام محدود نمی‌شود، بلکه مجموعه‌ای از شیوه‌های ارتباطی کلامی و غیرکلامی در شکل‌گیری یادگیری مؤثر نقش دارند. در میان این شیوه‌ها، ارتباط غیرکلامی جایگاه مهمی در تعامل میان معلم و دانش‌آموزان دارد. حالت چهره، تماس چشمی، حرکات بدن و به‌ویژه حرکات دست از جمله ابزارهایی هستند که می‌توانند پیام‌های آموزشی و مدیریتی را بدون استفاده از کلمات منتقل کنند. در بسیاری از موقعیت‌های کلاس درس، معلم نیاز دارد بدون قطع جریان تدریس یا ایجاد تنش کلامی، توجه دانش‌آموزان را جلب کرده یا رفتار آنان را هدایت کند؛ در چنین شرایطی استفاده از نشانه‌های غیرکلامی می‌تواند بسیار کارآمد باشد.

حرکات دست به عنوان یکی از مهم‌ترین عناصر ارتباط غیرکلامی، قابلیت انتقال سریع و قابل فهم پیام‌ها را دارند. برای مثال، اشاره دست برای سکوت، دعوت به تمرکز، یا هدایت نگاه دانش‌آموزان به بخش خاصی از تخته یا فعالیت آموزشی می‌تواند بدون بیان کلامی پیام مورد نظر را منتقل کند. این نوع ارتباط علاوه بر حفظ جریان تدریس، می‌تواند به کاهش تذکرات کلامی مکرر و ایجاد فضای آرام‌تر در کلاس کمک کند.

با وجود اهمیت ارتباط غیرکلامی در محیط‌های آموزشی، توجه کمتری به نقش دقیق حرکات دست معلم به عنوان جایگزین کلام در مدیریت و هدایت کلاس شده است. از این رو بررسی این موضوع می‌تواند به درک بهتر شیوه‌های مؤثر تعامل آموزشی و بهبود مهارت‌های ارتباطی معلمان کمک کند. بر همین اساس، مقاله حاضر به بررسی نقش حرکات دست معلم به عنوان ابزاری برای هشدار دادن و هدایت دانش‌آموزان در کلاس درس می‌پردازد و تلاش می‌کند کارکردهای این نوع ارتباط غیرکلامی را در فرایند آموزش و مدیریت کلاس تبیین کند.

بیان مسئله

مدیریت مؤثر کلاس درس یکی از مهم‌ترین عوامل موفقیت در فرایند آموزش و یادگیری است. معلم برای ایجاد نظم، هدایت رفتار دانش‌آموزان و جلب توجه آنان به فعالیت‌های آموزشی معمولاً از ارتباط کلامی استفاده می‌کند. با این حال، استفاده مداوم از تذکرات و دستورات کلامی می‌تواند باعث وقفه در جریان تدریس، کاهش تمرکز دانش‌آموزان و در برخی موارد ایجاد فضای تنش‌آلود در کلاس شود. به همین دلیل استفاده از شیوه‌های جایگزین و مکمل برای انتقال پیام‌های مدیریتی و آموزشی اهمیت زیادی دارد.

یکی از این شیوه‌ها ارتباط غیرکلامی، به‌ویژه حرکات دست معلم است. حرکات دست می‌توانند پیام‌هایی مانند هشدار، دعوت به سکوت، هدایت توجه، یا تشویق به ادامه فعالیت را بدون نیاز به بیان کلامی منتقل کنند. این نوع ارتباط نه تنها موجب حفظ پیوستگی تدریس می‌شود، بلکه می‌تواند به ایجاد نظم طبیعی‌تر و تعامل مؤثرتر میان معلم و دانش‌آموزان کمک کند.

با وجود اهمیت ارتباط غیرکلامی در محیط‌های آموزشی، در بسیاری از کلاس‌ها استفاده از حرکات دست به صورت آگاهانه و هدفمند مورد توجه قرار نمی‌گیرد و بیشتر به صورت ناخودآگاه انجام می‌شود. در نتیجه، ظرفیت‌های این ابزار ارتباطی برای مدیریت کلاس و هدایت دانش‌آموزان به طور کامل مورد استفاده قرار نمی‌گیرد. از سوی دیگر، پژوهش‌های محدود موجود نشان

می‌دهد که نشانه‌های غیرکلامی می‌توانند تأثیر قابل توجهی بر درک پیام، کاهش تذکرات مستقیم و افزایش تمرکز دانش‌آموزان داشته باشند.

بنابراین مسئله اصلی این پژوهش آن است که حرکات دست معلم تا چه اندازه می‌تواند به عنوان جایگزین کلام برای هشدار دادن و هدایت دانش‌آموزان در کلاس درس مورد استفاده قرار گیرد و چه نقشی در بهبود مدیریت کلاس و فرایند یادگیری ایفا می‌کند. بررسی این موضوع می‌تواند به شناسایی کارکردهای ارتباط غیرکلامی و ارائه راهکارهایی برای استفاده مؤثرتر از آن در محیط‌های آموزشی کمک کند.

مبانی نظری پژوهش

ارتباط در فرایند آموزش و یادگیری نقش اساسی دارد و کیفیت تعامل میان معلم و دانش‌آموزان می‌تواند بر میزان یادگیری و فضای کلاس درس تأثیر قابل توجهی بگذارد. این ارتباط تنها به گفتار محدود نمی‌شود، بلکه مجموعه‌ای از نشانه‌های غیرکلامی نیز در انتقال پیام‌های آموزشی و مدیریتی نقش دارند. ارتباط غیرکلامی شامل حرکات بدن، حالت چهره، تماس چشمی، فاصله فیزیکی و حرکات دست است که هر یک می‌توانند معانی و پیام‌های خاصی را منتقل کنند. در محیط آموزشی، این نوع ارتباط می‌تواند مکمل ارتباط کلامی باشد و در برخی موارد حتی جایگزین آن شود.

یکی از عناصر مهم ارتباط غیرکلامی، حرکات دست یا ژست‌های بدنی است. پژوهش‌های حوزه روان‌شناسی ارتباطات نشان می‌دهد که حرکات دست می‌توانند در انتقال معنا، تأکید بر مفاهیم و هدایت توجه مخاطب نقش مؤثری داشته باشند. در کلاس درس، معلم با استفاده از حرکات دست می‌تواند توجه دانش‌آموزان را به بخش خاصی از مطالب جلب کند، نظم کلاس را حفظ نماید و بدون ایجاد وقفه در تدریس، رفتار دانش‌آموزان را هدایت کند.

از دیدگاه نظریه‌های ارتباطی، نشانه‌های غیرکلامی بخش مهمی از فرایند انتقال پیام را تشکیل می‌دهند. برخی پژوهشگران معتقدند که بخش قابل توجهی از معنای پیام‌ها از طریق نشانه‌های غیرکلامی منتقل می‌شود. در محیط آموزشی نیز این نشانه‌ها می‌توانند به درک بهتر پیام‌های معلم و ایجاد تعامل مؤثرتر با دانش‌آموزان کمک کنند. به عنوان مثال، یک حرکت ساده دست برای دعوت به سکوت یا تمرکز می‌تواند سریع‌تر و مؤثرتر از تذکر کلامی عمل کند.

از سوی دیگر، نظریه‌های مدیریت کلاس بر استفاده از روش‌های پیشگیرانه و غیرتنش‌زا برای حفظ نظم و هدایت رفتار دانش‌آموزان تأکید دارند. استفاده از نشانه‌های غیرکلامی مانند حرکات دست می‌تواند یکی از راهبردهای مؤثر در این زمینه باشد، زیرا این شیوه بدون ایجاد برخورد مستقیم یا تذکر مکرر، پیام مورد نظر را به دانش‌آموزان منتقل می‌کند. این امر می‌تواند به حفظ فضای مثبت و آرام در کلاس درس کمک کند.

بر اساس دیدگاه‌های مطرح در حوزه آموزش و ارتباطات، معلمانی که از مهارت‌های ارتباط غیرکلامی به‌طور آگاهانه استفاده می‌کنند، معمولاً توانایی بیشتری در مدیریت کلاس و ایجاد تعامل آموزشی دارند. بنابراین توجه به نقش حرکات دست به عنوان یکی از ابزارهای مهم ارتباط غیرکلامی می‌تواند به بهبود کیفیت تدریس و افزایش اثربخشی فرایند یاددهی-یادگیری کمک کند. از این رو بررسی این موضوع در قالب پژوهش‌های آموزشی می‌تواند به توسعه دانش و مهارت‌های ارتباطی معلمان در محیط‌های آموزشی منجر شود.

پیشینه پژوهش (ادبیات تحقیق)

پژوهش‌های متعددی در حوزه آموزش و ارتباطات به بررسی نقش ارتباط غیرکلامی در فرایند یاددهی-یادگیری پرداخته‌اند. نتایج این مطالعات نشان می‌دهد که نشانه‌های غیرکلامی معلم، از جمله حرکات دست، حالت چهره، تماس چشمی و وضعیت بدن، می‌توانند تأثیر قابل توجهی بر درک مفاهیم، میزان توجه دانش‌آموزان و کیفیت تعامل در کلاس درس داشته باشند. این پژوهش‌ها تأکید می‌کنند که ارتباط غیرکلامی می‌تواند به عنوان مکمل یا در برخی موارد جایگزین ارتباط کلامی مورد استفاده قرار گیرد.

برخی مطالعات نشان داده‌اند که حرکات دست در هنگام تدریس می‌تواند به روشن‌تر شدن مفاهیم و هدایت توجه دانش‌آموزان کمک کند. معلمانی که از حرکات دست برای تأکید بر نکات مهم، نشان دادن جهت توجه یا تنظیم رفتار دانش‌آموزان استفاده می‌کنند، معمولاً توانایی بیشتری در حفظ تمرکز کلاس و کاهش وقفه‌های آموزشی دارند. این امر به ویژه در موقعیت‌هایی که معلم نیاز دارد بدون قطع روند تدریس، رفتار دانش‌آموزان را هدایت کند، اهمیت بیشتری پیدا می‌کند.

در پژوهش‌های مرتبط با مدیریت کلاس نیز به نقش نشانه‌های غیرکلامی در ایجاد نظم و کاهش تذکرات مستقیم اشاره شده است. یافته‌های این مطالعات نشان می‌دهد که استفاده از علائم غیرکلامی مانند اشاره دست برای سکوت یا تمرکز، می‌تواند به شکل مؤثری رفتار دانش‌آموزان را تنظیم کند و از ایجاد فضای تنش‌آلود در کلاس جلوگیری نماید. این روش‌ها علاوه بر حفظ جریان تدریس، به تقویت رابطه مثبت میان معلم و دانش‌آموزان نیز کمک می‌کنند.

همچنین برخی پژوهشگران در حوزه روان‌شناسی آموزشی معتقدند که دانش‌آموزان اغلب نسبت به نشانه‌های غیرکلامی حساس‌تر هستند و این نشانه‌ها می‌توانند پیام‌های آموزشی و مدیریتی را سریع‌تر منتقل کنند. بر همین اساس، توجه به مهارت‌های ارتباط غیرکلامی در آموزش معلمان و برنامه‌های تربیت معلم مورد تأکید قرار گرفته است.

با وجود پژوهش‌های انجام شده در زمینه ارتباط غیرکلامی در کلاس درس، بررسی نقش دقیق حرکات دست معلم به عنوان جایگزین کلام برای هشدار دادن و هدایت دانش‌آموزان کمتر مورد توجه قرار گرفته است. بنابراین انجام پژوهش در این زمینه می‌تواند به روشن‌تر شدن کارکردهای این نوع ارتباط و ارائه راهکارهایی برای استفاده مؤثرتر از آن در محیط‌های آموزشی کمک کند.

اهمیت و ضرورت پژوهش

فرایند یاددهی-یادگیری در کلاس درس نیازمند برقراری ارتباط مؤثر میان معلم و دانش‌آموزان است. یکی از چالش‌های مهم در این فرایند، مدیریت کلاس و هدایت رفتار دانش‌آموزان بدون ایجاد وقفه در تدریس است. استفاده مکرر از تذکرات کلامی برای ایجاد نظم یا جلب توجه دانش‌آموزان می‌تواند باعث کاهش تمرکز، اتلاف زمان آموزشی و در برخی موارد ایجاد فضای تنش‌آلود در کلاس شود. از این رو یافتن روش‌هایی که بتواند بدون قطع جریان آموزش پیام‌های مدیریتی را منتقل کند، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

در این میان، ارتباط غیرکلامی به‌ویژه حرکات دست معلم می‌تواند به عنوان ابزاری مؤثر برای هشدار دادن، هدایت رفتار دانش‌آموزان و جلب توجه آنان مورد استفاده قرار گیرد. این شیوه ارتباطی به معلم امکان می‌دهد بدون استفاده از کلمات و بدون ایجاد وقفه در تدریس، پیام‌های مورد نظر خود را منتقل کند. در نتیجه استفاده آگاهانه از حرکات دست می‌تواند به بهبود مدیریت کلاس، افزایش تمرکز دانش‌آموزان و ایجاد فضای آرام‌تر در محیط آموزشی کمک کند.

با وجود اهمیت این موضوع، در بسیاری از موارد معلمان به صورت آگاهانه و برنامه‌ریزی‌شده از حرکات دست به عنوان یک ابزار ارتباطی استفاده نمی‌کنند و بیشتر بر ارتباط کلامی تکیه دارند. همچنین در پژوهش‌های آموزشی توجه کمتری به نقش دقیق حرکات دست در هدایت و هشدار غیرکلامی دانش‌آموزان شده است.

بنابراین انجام پژوهش در این زمینه ضروری به نظر می‌رسد، زیرا می‌تواند به شناسایی کارکردهای حرکات دست در مدیریت کلاس و بهبود تعامل آموزشی کمک کند. نتایج این پژوهش می‌تواند برای معلمان، دانشجویان رشته‌های علوم تربیتی و برنامه‌ریزان آموزشی مفید باشد و به توسعه مهارت‌های ارتباطی معلمان در محیط‌های آموزشی کمک نماید.

اهداف پژوهش

هدف کلی:

بررسی نقش حرکات دست معلم به عنوان جایگزین کلام در هشدار دادن و هدایت دانش‌آموزان در کلاس درس.

اهداف جزئی:

- شناسایی انواع حرکات دست معلم که برای انتقال پیام‌های مدیریتی در کلاس استفاده می‌شود.
- بررسی نقش حرکات دست در جلب توجه و تمرکز دانش‌آموزان در حین تدریس.
- بررسی تأثیر استفاده از حرکات دست در کاهش تذکرات کلامی معلم.
- تحلیل نقش حرکات دست در هدایت رفتار و نظم دانش‌آموزان در کلاس درس.
- بررسی میزان تأثیر استفاده از ارتباط غیرکلامی بر بهبود تعامل میان معلم و دانش‌آموزان.

سؤالات پژوهش

سؤال اصلی:

حرکات دست معلم تا چه اندازه می‌تواند به عنوان جایگزین کلام برای هشدار دادن و هدایت دانش‌آموزان در کلاس درس مورد استفاده قرار گیرد؟

سؤالات فرعی:

- چه نوع حرکات دستی توسط معلم برای انتقال پیام‌های مدیریتی در کلاس استفاده می‌شود؟
- حرکات دست معلم چه نقشی در جلب توجه و تمرکز دانش‌آموزان دارد؟
- استفاده از حرکات دست تا چه حد می‌تواند تذکرات کلامی معلم را کاهش دهد؟
- حرکات دست معلم چگونه در هدایت رفتار و ایجاد نظم در کلاس درس مؤثر است؟
- استفاده از حرکات دست چه تأثیری بر تعامل میان معلم و دانش‌آموزان دارد؟

روش تحقیق

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش اجرا، توصیفی-تحلیلی است. در این پژوهش تلاش شده است نقش حرکات دست معلم به عنوان یکی از ابزارهای ارتباط غیرکلامی در هشدار دادن و هدایت دانش‌آموزان در کلاس درس مورد بررسی قرار گیرد.

روش گردآوری اطلاعات در این تحقیق به صورت کتابخانه‌ای انجام شده است. بدین منظور منابع علمی مرتبط با ارتباط غیرکلامی، مدیریت کلاس درس و نقش حرکات بدن در فرایند آموزش از کتاب‌ها، مقالات علمی و پژوهش‌های مرتبط مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است.

در این پژوهش با استفاده از مطالعه و تحلیل منابع موجود، انواع حرکات دست معلم و کارکردهای آن در محیط آموزشی شناسایی شده و نقش آن در هدایت رفتار دانش‌آموزان، جلب توجه و کاهش تذکرات کلامی مورد بررسی قرار گرفته است. همچنین تلاش شده است با تبیین اهمیت ارتباط غیرکلامی در کلاس درس، راهکارهایی برای استفاده مؤثرتر از حرکات دست در مدیریت کلاس و بهبود فرایند یاددهی-یادگیری ارائه شود.

یافته‌های پژوهش

بررسی منابع و مطالعات مرتبط نشان می‌دهد که حرکات دست معلم نقش مؤثری در مدیریت کلاس و هدایت رفتار دانش‌آموزان ایفا می‌کند. یافته‌های پژوهش حاضر در چند محور اصلی قابل دسته‌بندی است:

۱. نقش حرکات دست در جلب توجه و تمرکز دانش‌آموزان

نتایج نشان می‌دهد که استفاده از حرکات دست مانند اشاره به تخته، بالا بردن دست برای درخواست سکوت یا نشان دادن علامت تمرکز، می‌تواند بدون ایجاد وقفه در تدریس، توجه دانش‌آموزان را جلب کند. این شیوه موجب حفظ پیوستگی آموزش و افزایش تمرکز در کلاس می‌شود.

۲. کاهش تذکرات کلامی و حفظ جریان تدریس

یکی از مهم‌ترین یافته‌ها حاکی از آن است که استفاده هدفمند از حرکات دست می‌تواند میزان تذکرات شفاهی معلم را کاهش دهد. در نتیجه، از تکرار دستورات کلامی جلوگیری شده و فضای کلاس آرام‌تر و حرفه‌ای‌تر باقی می‌ماند.

۳. هدایت رفتار و ایجاد نظم در کلاس

حرکات دست مانند علامت سکوت، اشاره برای نشستن یا هدایت نگاه دانش‌آموزان به فعالیت خاص، به عنوان ابزارهای مؤثر در تنظیم رفتار شناخته شده‌اند. این نشانه‌ها معمولاً سریع‌تر از پیام‌های کلامی درک می‌شوند و واکنش فوری‌تری را از سوی دانش‌آموزان به همراه دارند.

۴. تقویت تعامل و ارتباط مثبت

یافته‌ها نشان می‌دهد که استفاده از ارتباط غیرکلامی، به‌ویژه حرکات دست، موجب کاهش تنش‌های احتمالی میان معلم و دانش‌آموزان می‌شود. این روش به دلیل غیرمستقیم بودن، احساس سرزنش یا تقابل را کاهش داده و به ایجاد رابطه‌ای مثبت‌تر کمک می‌کند.

۵. ضرورت استفاده آگاهانه و هدفمند

بررسی‌ها نشان می‌دهد که اثربخشی حرکات دست زمانی افزایش می‌یابد که این حرکات به صورت آگاهانه، هماهنگ و متناسب با موقعیت آموزشی به کار گرفته شوند. استفاده نامنظم یا اغراق‌آمیز از حرکات ممکن است موجب برداشت نادرست یا کاهش اثرگذاری شود.

در مجموع، یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که حرکات دست معلم می‌تواند به عنوان ابزاری کارآمد و مکمل، و در برخی موارد جایگزین ارتباط کلامی، در هشدار دادن و هدایت دانش‌آموزان مورد استفاده قرار گیرد و نقش مهمی در بهبود مدیریت کلاس و کیفیت فرایند آموزش ایفا کند.

بحث

نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که حرکات دست معلم به عنوان یکی از مهم‌ترین عناصر ارتباط غیرکلامی می‌تواند نقش قابل توجهی در مدیریت کلاس و هدایت رفتار دانش‌آموزان ایفا کند. استفاده از این حرکات به معلم امکان می‌دهد بدون قطع جریان تدریس و بدون استفاده مکرر از تذکرات کلامی، پیام‌های مورد نظر خود را به دانش‌آموزان منتقل کند. این امر نه تنها به حفظ نظم کلاس کمک می‌کند، بلکه باعث افزایش تمرکز و توجه دانش‌آموزان نیز می‌شود.

یافته‌های پژوهش حاضر با نتایج بسیاری از مطالعات در حوزه ارتباطات آموزشی همخوانی دارد. این مطالعات نشان می‌دهند که نشانه‌های غیرکلامی، به‌ویژه حرکات دست، می‌توانند در انتقال سریع و مؤثر پیام‌ها نقش مهمی داشته باشند. در کلاس درس نیز چنین نشانه‌هایی می‌توانند جایگزین مناسبی برای برخی پیام‌های کلامی مانند درخواست سکوت، هدایت توجه یا مدیریت رفتار دانش‌آموزان باشند.

از سوی دیگر، استفاده از حرکات دست به دلیل غیرمستقیم بودن، معمولاً باعث کاهش تنش در کلاس می‌شود. هنگامی که معلم به جای تذکر مستقیم از نشانه‌های غیرکلامی استفاده می‌کند، دانش‌آموزان کمتر احساس سرزنش یا فشار می‌کنند و در نتیجه تعامل میان معلم و دانش‌آموزان در فضای مثبت‌تری شکل می‌گیرد. این موضوع می‌تواند به ایجاد محیط آموزشی آرام‌تر و مؤثرتر کمک کند.

با این حال، اثربخشی حرکات دست تا حد زیادی به نحوه استفاده از آن بستگی دارد. اگر این حرکات به صورت هدفمند، واضح و متناسب با موقعیت آموزشی به کار گرفته شوند، می‌توانند پیام مورد نظر را به سرعت منتقل کنند. در مقابل، استفاده نامنظم یا بیش از حد از حرکات ممکن است باعث سردرگمی دانش‌آموزان یا کاهش اثرگذاری آن‌ها شود. بنابراین لازم است معلمان نسبت به نقش و کارکرد ارتباط غیرکلامی آگاهی بیشتری پیدا کنند و از آن به صورت آگاهانه در فرایند تدریس استفاده نمایند.

در مجموع، نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که توجه به مهارت‌های ارتباط غیرکلامی، به‌ویژه حرکات دست، می‌تواند به بهبود مدیریت کلاس، افزایش تعامل آموزشی و ارتقای کیفیت فرایند یاددهی-یادگیری کمک کند. از این رو پیشنهاد می‌شود در برنامه‌های تربیت معلم و دوره‌های آموزشی، به آموزش مهارت‌های ارتباط غیرکلامی توجه بیشتری شود.

نتیجه‌گیری

ارتباط مؤثر میان معلم و دانش‌آموزان یکی از عوامل اساسی در موفقیت فرایند آموزش و یادگیری است. در این میان، ارتباط غیرکلامی به‌ویژه حرکات دست معلم می‌تواند نقش مهمی در انتقال پیام‌های آموزشی و مدیریتی ایفا کند. نتایج این پژوهش نشان داد که حرکات دست می‌تواند به عنوان ابزاری کارآمد برای هشدار دادن، جلب توجه و هدایت رفتار دانش‌آموزان در کلاس درس مورد استفاده قرار گیرد.

استفاده از این شیوه ارتباطی به معلم کمک می‌کند بدون ایجاد وقفه در تدریس و بدون تکرار مداوم دستورات کلامی، نظم کلاس را حفظ کرده و توجه دانش‌آموزان را به فعالیت‌های آموزشی معطوف کند. همچنین به دلیل غیرمستقیم بودن این نوع ارتباط، احتمال ایجاد تنش یا احساس سرزنش در دانش‌آموزان کاهش می‌یابد و فضای کلاس آرام‌تر و تعاملی‌تر می‌شود.

در مجموع می‌توان گفت که به‌کارگیری آگاهانه و هدفمند حرکات دست به عنوان بخشی از مهارت‌های ارتباط غیرکلامی معلم، می‌تواند در بهبود مدیریت کلاس، افزایش تمرکز دانش‌آموزان و ارتقای کیفیت فرایند یاددهی-یادگیری نقش مؤثری داشته باشد. بنابراین توجه به آموزش و تقویت مهارت‌های ارتباط غیرکلامی در میان معلمان و دانشجویان رشته‌های علوم تربیتی می‌تواند گامی مهم در ارتقای کیفیت آموزش باشد.

منابع فارسی

- باقری، مهدی، و محمدی، زهرا. (۱۳۹۵). بررسی تأثیر ارتباط غیرکلامی معلم بر انگیزش تحصیلی دانش آموزان. *فصلنامه پژوهش در تعلیم و تربیت*، ۱۱ (۳)، ۷۵-۹۲.
- حسینی، سیدمحمد، و احمدی، فاطمه. (۱۳۹۴). نقش ارتباط غیرکلامی معلم در بهبود مدیریت کلاس درس. *مجله پژوهش های تربیتی*، ۹ (۲)، ۷۲-۵۵.
- صادقی، محمدرضا، و کریمی، لیلا. (۱۳۹۶). بررسی رابطه مهارت های ارتباط غیرکلامی معلمان با میزان مشارکت دانش آموزان در کلاس درس. *فصلنامه نوآوری های آموزشی*، ۱۵ (۴)، ۸۳-۱۰۲.
- عباسی، علی، و رضایی، مریم. (۱۳۹۳). تأثیر رفتارهای غیرکلامی معلم بر یادگیری و توجه دانش آموزان. *مجله علوم تربیتی*، ۷ (۱)، ۶۲-۴۵.
- مرادی، حسن، و قاسمی، ناهید. (۱۳۹۷). نقش ارتباط غیرکلامی در تعامل معلم و دانش آموز در محیط های آموزشی. *پژوهش های برنامه ریزی درسی*، ۱۴ (۲)، ۱۰۱-۱۱۸.

منابع انگلیسی

- Alibali, M. W., & Nathan, M. J. (2012). Embodiment in mathematics teaching and learning: Evidence from learners' and teachers' gestures. *Journal of the Learning Sciences*, 21(2), 247-286. <https://doi.org/10.1080/10508406.2011.611446>
- Alibali, M. W., Heath, D. C., & Myers, H. J. (2001). Effects of visibility between speaker and listener on gesture production: Some gestures are meant to be seen. *Journal of Memory and Language*, 44(2), 169-188. <https://doi.org/10.1006/jmla.2000.2752>
- Cook, S. W., & Goldin-Meadow, S. (2006). The role of gesture in learning: Do children use their hands to change their minds? *Journal of Cognition and Development*, 7(2), 211-232.
- Goldin-Meadow, S. (2014). How gesture works to change our minds. *Trends in Neuroscience and Education*, 3(1), 4-6. <https://doi.org/10.1016/j.tine.2014.01.002>
- Goldin-Meadow, S. (2003). *Hearing gesture: How our hands help us think*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Hostetter, A. B. (2011). When do gestures communicate? A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 137(2), 297-315. <https://doi.org/10.1037/a0022128>

Kendon, A. (2004). *Gesture: Visible action as utterance*. Cambridge: Cambridge University Press.

Knapp, M. L., Hall, J. A., & Horgan, T. G. (2014). *Nonverbal communication in human interaction* (8th ed.). Boston: Cengage Learning.

Lazaraton, A. (2004). Gesture and speech in the vocabulary explanations of one ESL teacher: A microanalytic inquiry. *Language Learning*, 54(1), 79–117.

McNeill, D. (1992). *Hand and mind: What gestures reveal about thought*. Chicago: University of Chicago Press.

McNeill, D. (2005). *Gesture and thought*. Chicago: University of Chicago Press.

Roth, W. M. (2001). Gestures: Their role in teaching and learning. *Review of Educational Research*, 71(3), 365–392. <https://doi.org/10.3102/00346543071003365>

Tellier, M. (2008). The effect of gestures on second language memorisation by young children. *Gesture*, 8(2), 219–235.

Wagner Cook, S., Mitchell, Z., & Goldin-Meadow, S. (2008). Gesturing makes learning last. *Cognition*, 106(2), 1047–1058.

Marzano, R. J., Marzano, J. S., & Pickering, D. J. (2003). *Classroom management that works: Research-based strategies for every teacher*. Alexandria, VA: ASCD.